

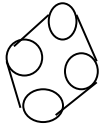
UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA ...

November 17, 2019: Penitiko 23 [Pentecost 23]

Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegu-cegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

Ena macawa oqo Siga ni Turaga Noveba 17, 2019:

A.Ai Vakamacala me baleti Aisea

Eda sa golevi ira tiko na parofita: me dua mada ga nai vakamacala lekaleka: A. Ko ira na parofita ko ira na turaga kei na marama kacivi mai vua na Kalou ka tubu mai ena drau na yabaki ni nodra bula na Iperiu ka tu vei ira na kaukauwa, na vuku vaKalou, na maqosa ka tukuna vakamatata, vakadodonu sara na veika baleta na Kalou: nai tukutuku dodonu vaKalou, nona vosa ni yalayala na Kalou kei nai vakarau ni bula savasava, dodonu ka duidui mai na bula era bula kina na tamata ena veisiga. E dodonu me uto ni bula ni tamata ko Yawe se Jiova na Kalou ka me kua ni kau mai e dua tale na ka, kalou tani, kalou lalai, na vuku sei tovo, se vosa vuku se dua tale na ka tani me sosomitaka na Kalou ko Yawe [Jiova]. B. Ko ira na parofita era dusia ga na ka e vinakataka na Kalou, [sega ni nodrai tukutuku ga; ke vakakina, era parofita vakailasu], o Koya me yavu se dusia na bula e gadreva na Kalou e na nona vuravura...me kua tale ni dua na ka tani me sosomitaka na Kalou. Ko ira na parofita oqo, na turaga kei na marama era dusia tikoga na cecere ni nona bula na Kalou, ka tiko kei ira na Iperiu [keda]. Era kaila, era tagi, era vosa vakadodonu, vosa dina ka tonotonomata, solia na vakacegu, era bole'i ira ka vakacegu ira. E ra vakayagataka na vosa ka tu kina na

kaukauwa kei na vosa vuku mera vakasamataka na tamata, na vosa e gagata ka Vosa vuku me vakasamataki vakavinaka ka vakamalua me kilai na kedrai balebale yaga veiira na Iperiu kei ira na mata tamata wavoliti ira. C. E dua na malumalumu era cakava na Isireli, ko ya mera wasea na ka vakayago mai na ka vakayalo [noda malumalumu talega e daidai]...se na kena e kune e vale ni soro se vanua ni sokalou [lotu] kei na kena e taudaku ni vale ni qaravi Kalou. Ko ira na parofita era raica na veika kece me vakayacori tikoga ena nona vuravura na Kalou [all is sacred ground] Era vakayacora ga na nodrai tavi me vakavinakataka na bula, vakadodonutaka na bula vakatamata. II. 1. Ko Emosi kei Osea, e rau parofisai ruarua e nai ka 8 ni senitiuri, erau a parofisai tikoga ki na matanitu ko Isireli, ia ko Aisea e parofisai ena matanitu ko Juta, na gauna eratou dui bula kina e veitaravi toka ga. Eda raica ni ko Emosi e vakabibitaka na 'Dodonu ni Kalou' [Justice of God] kei Osea na 'Loloma ni Kalou' [God's mercy and love], ia ko Aisea e vakabibitaka na 'Savasava se Tabu (tu tani)ni Kalou [holiness of God]. Eda raica ni parofisai eratou vakayacora e baleti ira na matanitu e ratou dui tiko kina se talai kina; ia sa yaga na nodratou parofisai vei Juta/Isireli, kei keda talega ena gauna oqo. 2. Sa tu na dina, dodonu, loloma kei na savasava vaKalou me ratou valataka, ia era sa vakanadakuya ga na Isireli se Iperiu. 3. Eda vakadeitaka ni dina tikoga nai vakavuvuli ka tekivu ena gauna nei Mosese ena kena soli na Vunau e Tini, ko ya mera muria ka talairawarawa ki na vunau. Ke ra talaidredre ena lewa ni Kalou ena vakaoqo: talaidredre = totogi se vakavulici; talairawarawa = vakalougatataki. 4. Eda a dusia na veigauna e volai kina ko Osea ena 715 BC/BCE ka baleta na veika a yaco ena 753-715. Sa Nona parofisai ko Osea na luvei Pieri ena gauna ni nona Tui Juta ko Usaia 781-740], Jocame [740-736], Easi [736-716] kei Esekaia [716-687], ka Tui Isireli ko Jeropoama [783-743] na luvei Jeoasi. Sa mai cava kina na gauna ni sautu ka sa toro sobu na bula ni tamata ena gauna nei Jeropoama II, na Tui Isireli. 5. E sega ni yawa sara na gauna ni nona parofisai ko Aisea ni raici vata kei Emosi kei Osea. Ko Aisea a tekivu na nona parofisai ena 740 BC/BCE ka vagolei vakabibi ki Juta, ia sa baleti Isireli talega, sa yaga vakalevu vei keda. [Ena gauna oqo sa wase rua kina na vanua:ko Isireli ena vualiku kei Juta ena ceva me vaka ga ena gauna nei Emosi kei Osea. 6. Sa bula tiko ko Aisea ka tukuna talega na kauvakabobula nei Isireli ena 722 BC/BCE. Aisea 1:1 sa vakaraitaka na gauna e volai kina nai tukutuku oqo: ko Usaia [781], Jocame [luvei Usaia], Easi [736] kei Esekaia [716]. Sa vakagolei na parofisai ki Jerusalemi kei Juta rauta na 700BC/BCE. 7. E vica na vakasama bibi meda vulica: E parofisai ko Aisea [vakaIperiu 'Yahweh is salvation' se 'Na Kalou na Vu ni bula' se 'na Kalou na Vu ni Veivakabulai'] E parofisai tiko e Jerusalemi ko Aisea, ka macala ni kawa talega vakatui. E so na parofisai nei Aisea e kune talega vei Maika baleta ni rau gauna vata; ko Aisea e Jerusalemi, ko Maika ena taudaku ni koro levu ko Jerusalemi. 8. Nai vola nei Aisea ka kune enai binibini vola mai na veidelana ena Waitui Mate ena 1946-8, 1956, me yacova sara na 2017. [Dead Sea Scrolls-Nai Vola Vivigi mai na Delana ena Waitui Mate, eso nai vola vivigi oqo e kunea taumada na dauvakatawasipi ni Bedouin ena Wadi Qumran ena baba ena West Bank ena bati ni wai ni Joritani. E rairai volai ena 100 BC/BCE, ka makawa sara mai na kena e vakadewataki kina nai VTM vakavavalagi [Revised Standard Version-e talei dina ni

vica ga na duidui lalai ka sega ni vakaleqa sara nai vavakavakadewa eda wilika ka tauri mai na Masoret Text e rauta na 600- 900 AD/ACE]. Ni so na duidui lalai e tu enai vakadewa eda wilika, e vinaka meda kila na tikina oqo: E a vakayagataki ga na Masoret Text ka yavu ni kena volai kina na Revised Standard Version [NRSV] kei na so tale nai vakadewa vou ni VT me vakarawarawataka. Ena vosa vakaViti sa rua ka vakadewataka na Bible Society. E 9 tale na yavu ka dau vakayagataki, na yavu [sources] mai na vosa vaka Iperiu, Arameiki-- mai na vosa vakaIperiu, vosa vaka Kirisi, Latini, Siria e vakayagataki me vakadewataki mai kina nai VT...meda kila tiko na tikina koya. 9. Nai VT e sega ni volai me yakawase ka vakatikina [me vaka na wase 60: tikina e 1-6] me vaka eda raica enai VTM kei nai VTV, oqo na ka vou ga era bulia ka vakacuruma ko ira na Dau ni VT ka sa vakayalia kina na drodro ni noda wilika. Ia sa yaga talega baleta ni dau veivuke ena kena wiliki na vanua eda gadreva.10. Ena so na rai vakaiVola Tabu era kaya eso na kena dau nai vakamacala oqo: Nai Aisea e 66 na kena wase [tautauvata kei na 66 nai vola enai VTM kei VTV] ka wasei Aisea ena rua nai wasewase levu :na 39 nai VTM, [1-39] na wase kei na 27 [40-66] na wase [VTM 39 nai vola, VTV 27 nai vola]. Sa talei oqo ni matai ni 39 na wase e tukuna vakalekaleka nai VTM taucoko, kei na 27 na wase e tukuna nai tukutuku vinaka ni VTV. Na wase 40 sa tekivu kina na domo mai veikau, ‘Dou caramaka na sala i Jiova...’ [40:3ff; 49:11ff] na vosa ka vakayagataka ko Joni na Dauveipapitaisotaki. Sa tukuna na Dauveiqaravi [Nai Vakabula Daurarawa-Suffering Servant, ka lumuti ena Yalo Tabu [52:13ff], ka sucu [49:5ff] mate ena vukuda na tamata, ka vakaturi cake tale mai na mate [52-53]. Tarava na kena vakaroti ni tamata vakabauta me “Meda sai vakadinadina me yacova nai yalayala kei vuravura” [62,63,65] Sa laki tini ena nona kaya na Kalou, ni sa vakavouya na ka kecega na Kalou ena “lomalagi vou kei na vuravura vou” [65:17;66: 22]. Sa rawa ni da kaya ni vola nei Aisea sai koya nai VT taucoko sa vakalailaitaki [miniature Bible]. Sa qai talei sara ni 40-66 e rawa ni wase tale vakatolu: 40-48: na soli ni veivakacegui vei ira sa kunea na bula dredre kei na rarawa; 49-57:na vakasama ni Dauveiqaravi ni Kalou, a mate qai tucake tale; 58-66: na veika sa bera mai, na lomalagi vou kei na vuravura vou [65:17;66:22], na nona veilewai kei na vakarokorokotaki na Kalou [66:ff]. Sa okati kina na vosa rogolevu nei Jisu ni tekivu nona veiqaravi [61:1-4; Luke 4:16-19] 11. Na wasei ni vakawase kei na vakatikina kei na kena wasei me umata na vakasama, sa koto kina na nodrai naki me vaka e da vulica ena vuli VT. Sa vakarawarawataka vei keda noda wilika ka vulica. Vei ira na DaunivolaTabu era wasewase nai vola, ia me vakaraitaki yani ka tu na kenai balebale ka salavata kei na vakasama bibi e no kina’ Sa dau wasei nai vola me vakarawarawataka ena noda wilika sa salavata kei na uma ni vakasama e salavata: e wasei vakarua 1-40 kei na 41-66. Sa wase tale me vukea ga noda wilika: sa rawa nida wasea vakatolu ka tukuna na uma ni vakasama kei na gauna era dui volai kina: 1-39 [First Isaiah] a vola ga ko Aisea; na 40-55 [Deutero –Second Isaiah], na 40-66 e duidui nai vakarau ni volavola, kena vosa, kena cioloji kei na veika e yaco ena 1-39. Na 40ff sa oti na kau vakabobula, sa tekivu na vakacoko, na tauyavu kei na vakanuinui ni gauna vinaka, sa okati kina na yalataki ni gauna ni Mesaia. Nai katolu ni wasewase na 56-66 [Trito Isaiah] kei na 40-55 sa saumi ga kina na veika e yaco ena bula nei

Isireli/Juta ena wase 1-39. E rawa talega meda kaya vakaoqo, ko Aisea e no kina na veivakasama me baleta na nona kauta mai na Kalou na nona veivakabulai: Nona Vakataulewa na Kalou [Message of Judgment] 1-39; Nai tukutuku vinaka ni Veivakacegui [Message of Comfort] 40-55; nai tukutuku vinaka ni vakanuinui [Message of Hope] 56-66.

Aisea 65: 17-25: I Ena tikina 17-19 sa no kina nai yaloyalo ni lomalagi vou kei na vuravura vou; na vanua ruarua oqo sa sinai ena veimaroroi, na vakacegu, na veilomani, kei na vutuniyau ka sa veiganiti kei keda kecega [raica na 66:22-23; 2 Pita 3:13; Vakatakila 21:1]. II. Ena tikina 20-25 sa dusi Koya sara na Mesaia [veikeda na lotu vaKarisito sa dusi vei Jisu] ena Nona veiliutaki e vuravura, ko ya ena gauna ni Nona bula vakatamata, baleta ni sa bera ni oti sara nai valavalaca kei na mate. III. Na tikina 25 sai yaloyalo ni vuravura vou sa kenai yau na veilomani ka sega kina na veimecaki. Na vosa vakaiyaloyalo ni rau bula vata ka kana vata na wolifa kei na lami, sa dusia ga na gauna talei ni veilomani, duavata, cakacakavata, lomavata, bulavata ka veikauwaitaki na veimatatamata kecega...sa yaco na veivinakati tale. IV. Nida raica vakararaba na 17-25 me baleta na gauna vou ni Kalou, eda vulica kina ni veika cecere oqo ena yaco: ia na veika e a yaco ena veigauna sa oti, sa na guilecavi sara yani vakadua [17b]; reki kei na marau sa yaco mai [18-19]; na bula vinaka se balavu sa soli me nodra, [20]; na tiko sautu ni dei tu na veitaqomaki ni Kalou [21-23a]; na veivakalougatataki sa yaco ena noda sa veiwekani kei na Kalou [23b-24] kei na nodra veiyaloni se veilomani na veika buli kecega [25].

B. Aisea 12 [noda Same ena macawa oqo]: I. Na wase ni vola oqo e dua na Sere ka utona na Kalou [centre is God]: sa vakacaucautaka na Kalou ka dusia e dua nai yaloyalo matata ni Nona lako mai na Mesaia [Jisu, ena vakasama vaKarisito] me mai veiliutaki e vuravura, me mai ia na cakacaka cecere ni Veivakabulai. Ko Koya sa kauti keda tani mai na Nona cudru na Kalou ki na Nona vakacegu kei na Nona veivakabulai. Na tikina 2 “Ja Jiova” [‘Ja’, na Turaga se Kalou] se ‘Turaga Jiova’ noqui Vakabula sa matata Vinaka ena tikina 2: “*Sa noqui Vakabula na Kalou; au sa vakadinati Koya ka sega ni rere. Sa solia vei au ko Jiova na [Nona] kaukauwa kei na qaqa; sa noqui Vakabula ko Koya.*” II. Na veivakabulai ni Kalou sa vaka na talei ni wai vua e dua sa karamaca. Ni vakadinadinataka na tamata na totoka ni Kalou oqo, ena kailavaka ga ena masu na nona vakacaucautaka na Kalou ka ia Vua na vakavinavinaka ka tukuna na vinaka ni Kalou vei ira na tamata kecega. Mai na uto ni yalodra kei na lomadra na tamata era sa vakila na loloma kei na veivakabulai ni Kalou, era na vakacaucautaka tikoga na Kalou.

Era na wasea nai tukutuku vinaka ni Nona loloma kei na Nona veivakabulai ka mera vakabauta ka kila na tamata kecega. “*Kemuni kece mai Saioni, ni kaila ena masu! Sa cecere na nodra Kalou savasava na Isireli, ka tiko voli kei ira na tamata kecega.*”

C. Ai Vakamacala ni vola nei Paula ki Cesolonaika: *Nai vola ki Cesolonaika a vola ko Paula ena 51 se 52 AD/ACE ni oti ga e vica na vula na kena volai nai matai ni vola. E nai vavakoso e Cesolonaika era Jiu vakauasivi vei ira era sa vakabauta na Kalou nodra na Jiu. Eda sa kila tiko ni so vei ira na Jiu era mai lotu vaKarisito era nanuma ni dodonu me kau talega mai ena lotu vou ogo [Lotu VaKarisito] e so nai vakarau ni lotu vakaJiu me vaka na nodra cilivi talega na kai matanitu tani me rawa nira curu ki na Lotu vou, na Lotu Vakarisito. Ogo na vuna ni so na i vakavuvuli era rogoca era saqati Paula kina, sa dau vakadodonutaki ira ko Paula: ko ira na Jiu, ka okati kina ko ira kece na tamata mera vakabauti Jisu, ogo ga na kena yavu: Jiu se kai matanitu tani era sa okati taucoko nira sa vakabauta. Meda raica totolo mada nai vola: 1 & 2 ni Cesolonaika. Sa biuti Cesolonaika ko Paula ena yalo bibi ka solia vei Timoci kei Sailasa merau tomana na vunautaki ni Kosipeli me vaka na kena e vakatavuvulitaka. Ia ni rau laki sota kei koya, sa reki ko Paula ni rau vakaraitaka na totoka ni nodra bula nai vavakoso mai Cesolonaika. Nai vola sa saumi kina na veibeitaki: 1. Era kaya ni sega ni mana nona cakacaka, e kaya ko Paula ni sa yaga ka laurai ena nodra bula vakayalo nai vavakoso. 2. Ni beitaki ni yalolailai, kaya ko Paula ni doudou me vunautaka na vosa ka biu kina e vale ni veivesu. 3. Ni beitaki ni sega ni vakaibalebale na veika eso e vunautaka, kaya ko Paula, ni tukuna ga na ka e dodonu me kaya ka ni dodonu na ka e tukuna me vaka nai vakaro se veitalai kei na veivakadonui ni Kalou ka veidusimaki kina ko Jisu Karisito. 4. Ni beitaki ni sega ni vaKalou nona vosa, sa dusia ko Paula ni talai koya ka Jisu Karisito ena vuku ni Kalou. 5. Ni beitaki ni dokadoka, sa dusia nona yalo malumalumu. 6. Ni beitaki ni kaukauwa nona veiqaravi, e dusia ko Paula ni vaka na susu gone nona cakacaka. 7. Ni beitaki ni dauveivakaisini, kaya ko Paula, ni sega nonai lavo, e cakacakatata nona bula ena tali valelaca ka sega ni kerekere. 8. Ni beitaki ni vucesa, sa kaya ko Paula ni sa cakacaka tiko ka sega ni moce se vakacauoca; 9. Ni beitaki ni sega ni vaKalou nona bula, e kaya ko Paula mera raica ga nona bula vaKarisito. 10. Ni beitaki ni sega ni dauveikauwaitaki, sa kaya ko Paula ni ko koya sa tinadra ka tamadra talega. 11. Ni beitaki ni sa rui bibi se kaukauwa nona vosa [vosa vakadua-dictator] kaya ko Paula ni sega ni rawa ni vakawaicalataka [compromise] na dina ni Kalou se vakavinakataki koya vei ira na tamata, ia me vunautaka na dina kei na dodonu me vaka na lewa ni Kalou. Nai II Cesolonaika, sa vakamatatataka ko Paula na lesu vakarua mai nei Jisu baleta enai matai ni vola sa vakaraitaka kina ni sa roro voleka na nona lesu mai na Turaga [I Cesolonaika 5:1-11]. Baleta ni ra sotava tiko na veivakararawataki ko ira eso na lewe ni lotu, e so vei ira era sa rawai enai vakavuvuli vou me ra sa biu cakacaka, ka mera waraka ga na lesu mai ni Turaga... sa yaco kina na vucesa, sa kaya ko Paula ke ra sa sega ni cakacaka, ka waraka ga na Lesu mai ni Turaga, ia mera kua ni kana [3:7-10]. Sa cala sara na nodra vakavakadewa eso ni sa tekivu na lesu mai ni Turaga [2:1,2]. Ia sa dodonu me yaco mada na veika eso [2:3-12], ia ena gauna ogo mera vakadeitaka ga na nodra vakabauti Jisu [2:13-15], mera ciqoma na veivakayaloqataki kei nai nuinui [2:16, 17]; me masulaka me soli mai na kaukauwa ka tukuni tikoga nai tukutuku vinaka ni veivakabulai [3:1-5]. Sa sivi ogo e 2000 na yabaki na wawa, sa sega ni yaga meda kaya tiko ni sa voleka mai se eda sa tiko enai otioti ni gauna... ena yaco mai ena nona gauna ga na Kalou. Ena gauna ogo, sa nodai tavi ga meda vakavakarau tiko meda vakayacora tikoga noda dui tavi, lotu, masu, wili Vola Tabu ka loloma tiko vei ira era leqa ka rarawa. Sa tu oti na lewa ni Kalou me baleta na nona Lesu mai na Turaga ko Jisu.*

II. 2 Cesolonaika 3:6-13 [wilika taucoko 1-18]: I. Na 6-10 sa baleta na tamata vucesa [sa tomani kina na vakasama mai na 1Cesolonaika 4:11-12 sa vakamatatataka ko Paula na bibi kei na cecere ni tamata daucakacaka ka me kakua sara na vakasavuliga]; sa kaya ko Paula, ‘...ke sega ni cakacaka tiko e

dua, me kua ni vakani’. **Sa sega ni rauta walega me waraki tiko na lesu mai nei Jisu ena wili VT kei na masumasu ka sega ni ia tiko na cakacaka me rawa kina na kana, ka meda bula tiko.** Ko Paula kei iratou na nonai tokani, eratou sa vakaraitaka na sala mera muria. E ratou cakacaka, vakani iratou, ka sega ni bula loto, se vakararavi. Ko Paula mada ga e dau tali valelaca me sauma kina na kena ka sega ni vakararavi ena ‘tale ni vunau.’ Na vakacegu e yaga ena yago ni sa oca ena cakacaka, ia sa duidui mai na vucesa. II. Eso nai vavakoso era sa vakacalai ni dodonu mera sa wawa ga, sega ni kauwaitaka na mataka. Era vakacegu mai na cakacaka, ka waraka ga ni sa lako mai na Turaga. **Ia na sega ni cakacaka, sa vakavuna nai valavalaca; sa yaco ko ira na wawa tiko oqo mei colacola enai vavakoso baleta mera vakani tiko.** *Na waraki ni Nona lesu mai ko Jisu e kune kina na vakarorogo, talairawarawa, ka vakayacora na lomai Jisu; ko ya me ia tiko na qaravi Kalou, veiqaravi tiko ena nodra lomani na tamata; ko ya ena gauna ni wawa me ia tiko na cakacaka.* Me vaka nida kila ni na lako tale mai na Turaga, meda qisia na nodai valavala ena veisiga yadua me salavata kei na noda vakabauta, me dei ka na vakamarautaki Jisu ena Nona Lesu Tale Mai [Second Coming]. III. Ke vaka ko ogaoga ena ka e sega na betena me vaka na veitalanoa walega se wele tiko, se vaka e kaya na sere ni Lotu Wesele 360 “*gunu wale veimau tiko, vakaoti gauna mai, sega tu na toro cake ena sala ca ko ya,*” sa vakaraitaka na sega ni cakacaka tiko...kana loto se kana moce tiko. Vakaraitaka ni ko ogaoga tiko ena dua nai tavi vinaka: e nomu vuvale, se dua na cakacaka, se veiqaravi mo tukuni Jisu tikoga ena veisiga. Sa veivakasalataki ko Paula me sa rauta mada na nodra vukei vakailavo ko ira era vucesa tiko, ka mera vukei ga mera cakacaka. Sa na vakatokai oqo ni loloma Dina [tough love] ka dodonu me da vakaraitaka vua na tacida se ganeda vakayalo.

D. Ai Vakamacala me baleta na Kosipeli nei Luke kei na Cakacaka: A. Ko Luke e vola nai vola e rua oqo: ko Luke na Kosipeli kei na Cakacaka ni Apositolo. Meda raica mada vakalekaleka: Na vuniwai ko Luke [Kolosa 4: 14], na kai Kirisi, kenai balebale ni tamata lotu vaKarisito ka sega ni Jiu me vakataki iratou na tisaipeli nei Jisu se ko iratou ka vola na vo ni Kosipeli: Maciu, Marika kei Joni. Ko Luke e vola taumada na Kosipeli rauta na 60 AD/ACE mai Roma se Sisaria. Na Kosipeli nei Luke, e dua vei iratou na Kosipeli suivata [synoptic]: Maciu, Marika kei Luke; eratou kauta mai nai vurevure ni nodratoui tukutuku ena vanua vata. Oqo na vuna e tautauvata kina e so na nodratoui talanoa, ia sa koto ga na nodratou dui naki. Sa tiko e so nai tukutuku volai ena gauna ko ya, ia ko Luke e gadreva me vola e dua nai tukutuku tuvani vakamatau mai nai tekitekivu [an orderly narrative or history] ni bula, cakacaka nei Jisu [Gospel-Kosipeli mai na vosa vakavavalagi makawa na ‘god-good+ spell-’tale’ or ‘news’, e vu mai na vosa vaKirisiki na ‘euangelion’: ‘eu’ good + angelion-message]. Na Kosipeli nei Luke sa dusia na sucu, bula, cakacaka, na mate kei na tucake tale i Jisu. Ko Luke, na Kosipeli ni soro, ko Jisu na nodai soro, ko koya sa voroka na bai kecega ni veivakaduiduitaki ka vakaduavatataki keda, na Jiu kei na kai matanitu tani, na tagane kei na yalewa, ko ira na tamata savasava kei keda edai

valavalaca. Ko Jisu Karisito nai Vakabula kei vuravura; na Kosipeli nei Luke sa baleti vuravura raraba. Nai karua ni vola nei Luke na Nodra Cakacaka nai Apositolo, sa dusia na cakacaka ni Yalo Tabu me tukuni Jisu e vuravura taucoko Eso era kaya ni dodonu me yaca ni vola ga na 'Cakacaka ni Yalo Tabu'. Nai vola na Cakacaka [Acts] sa tomana kina na cakacaka veivakurabuitaki ni Yalo Tabu ena nodra bula na vakabauta kei na kena tukuni nai tukutuku vinaka ni veivakabulai, veivagalalataki vakayalo ka vakayago sa mai vakayacora ko Jisu kei ira na muri Jisu. Sa tomana kina na veika sa vakayacora ko Jisu, o koya ka vakatavuvuli vei ira na tamata, mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka vu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapositolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalem ka dewa yani ki vuravura raraba[Cakacaka 2:1ff]. B. Meda raici Luke/Cakacaka kei Maciu, Marika kei Joni: E vica na tikina bibi meda kila taumada: 1. Na veivakabulai sa mai vakayacora na Kalou ena bula nei Jisu sa baleti vuravura taucoko [inclusive]: a. Ko Luke e sega ni vakacuruma nai tukutuku me kua ni vunautaki nai Tukutuku Vinaka vei ira na kai Matanitu tani me vaka ena Maciu 10:5-6 [cf Marika 6:7-13; Luke 9:1-6]; b. Sega ni vakacuruma na veitalanoa ni marama ni Kenani kei Jisu ena Maciu 15:21-28 [cf Marika 7:24-30]; c. Ko Luke e sega so ni vakabibitaka na kena vakayacori na parofisai mai nai VTM me vakataki Maciu. 2. Sega ni vakataki Maciu kei Marika, ko Luke sa qarauna me tekivutaka nonai tukutuku me salavata kei nai tukutuku ni gauna ko ya [raica e cake 'an orderly narrative/account'--- 'mai nai vakatekivu, meu veidutaitaka nai vola vei kemuni' Luke 1:3]: na bula vakapolitiki, vakailavo, veimaliwai kei na bula vakavanua [historical/geopolitical]. Na nona Kosipeli sa vakarautaki me baleti vuravura raraba. 3. E levu cake na matailalai ni nona tukuna na bula, mate kei na tucake tale ni Turaga ko Jisu. E levu cake nai talanoa me vakadinadinataka na tucake tale ena nona vakaraitaki koya vei iratou na tisaipeli. 4. Vakavolekati keda sara enai talanoa totoka ni vuvale [pen-portraits]: Elisapeci kei Sakaraia [1:5-25,57-80], Meri kei Josefa [1:26-56;2:1-26, 41-52]; Simione kei Ana [2:25-38] kei Joni na Dauveipapitaisotaki [3:1-20]. Oqo ko ira na turaga kei na marama e sotava ko Jisu ena nona bula. 5. Nai talanoa e rawa nida vakasamataka, veitalanoa kina ka raica na kena yaga ena noda bula: Na nodra vakadinadina ko ira era sa rawai ena bula ni Dauveiqaravi Levu, nai Vakabula ni tamata vakabulai, na Turaga ko Jisu [1:1-2], na marama ka lumuta na yavai Jisu ena waiwai [7:36-50], nona qaravi Sakiusa ka vakabulai koya [19:1-10], sota kei ira so tale na tisaipeli ka sega ni dua vei iratou na lewe 12, ko ya ena gaunisala ki Emeo [24:13-15]; 6. Sa tukuna e dua na 'Jisu' dauveikauwaitaki ka dauloloma: na marama ka lumuta na yavana [7:36-50], na marama turudrabalavu ena 12 na yabaki ka tara na tutu ni nonai sulu ena gaunisala vei Jairo [8:41-42,49-56] me laki vakabula na luvena yalewa yabaki 12 [8:43-48], na vada mai Neini ka vakabula na luvena tagane [7:11-17]. 7. Na totoka kei na titobu ni loloma mai vale [ni Kalou] ena veivosoti kei na vakabokoci ni valavalaca me vaka nai talanoa ena Luke 15:1-32: na sipi sa yali, na tiki ni siliva sa yali, na gone sa yali se gone cidroi. 8. Na nodra kauwaitaki na dravudravua, tamata e biligi tani ka vakalolomataki ka okati kina na marama. Sa vutuniyau ko Luke enai talanoa e veivakauqeti ka veilauti me yaga ena noda bula ni soKalou, vakadinadinataki Jisu kei na noda veiqaravi ena vanua eda bula kina.

Luke 21:5-19: I. Tikina 5-6, na lagilagi ni Vale ni Soro eratou qoroya tiko na tisaipeli, sa sega ni ko koya a tara ko Solomone, ia ea tara ko Esera ni oti na kau vakabobula ki Papiloni. Eda raica talega oqo ena Akeai 1-2 ena macawa sa oti. Sa yalataka ko Jisu nira na kavoro ka vakarusai na veivatu talei era qoroya tiko na tisaipeli...ena dua na gauna mai muri. II. Sa vakadrukai ko Asiria kei Papiloni ka

vakakina ko Peresia. Sa veisau na veiliutaki ni veimatanitu e vuravura ena gauna ko ya; sa qaqa mai ko Kirisi. [Ena noda gadreva meda kila Vinaka nai VTM, sa kerei meda wilika na Deuterocanonicals/Apocrapha, nai vola eso a volai ena loma ni gauna ni oti nai VTM, kei Malakai: oqo sa gauna mai ni VTM, ni bera ko Maciu se nai vola nei Paula ka volai ena 50-55AD/ACE. Na veivola eso me vaka na Tobit, Judith, Sirach, Baruch, Maccabees, etc era tukuna na veika e a yaco ena gauna oqo...430BCE/BC-50 ACE/AD]. Sa vuaviri ko tui Papiloni [Nepukanesa [Nebuchadnezzar] vei Sairusi [Cyrus] na tui vou e Peresia ko koya e vakatulewa [decree] mera lesu na Jiu ena nodra vanua. Sa tarava na luvena ko Taraiasi [Darius], ka da wilika ena Akeai [1-2] ena macawa sa oti me sa la ki tara tale na Vale ni Soro e Jerusalemi ena veiliutaki nei Serupepeli [kawai Tevita], na kovana e Juta...[wilika tale ga na Esera/Nemaia]. Ena loma ni gauna oqo sa dewa yani na veiliutaki vei ira na veivanua lalai, ka ra sa qaqa mai enai valu kei na nodra veiliutaki... taumada oqo ko Selusia se Seluside, e dua ga na tiki Kirisi. Ea yauta kece nai yaya maroroi, vakamareqeti ka tabu ni Vale ni Soro ko Anitiokasi na Kalevu [Antiochus the Great] na Tui Seluside [Seleucids], na vanua vaKirisi enai 168 BC/BCE. Oti a vakacuruma e Vale ni Soro na kalou ni Kirisi ko Seiasi/Saiasi [Zeus]. Era sega ni vakacegu na Jiu eso, oti era tuvai valu ena veiliutaki nei Makapisi [Maccabees, wilika nai vola sa tukuni e cake na Maccabees]. Ena 160 BC/BCE, e a vakasavasavataka na Vale ni Soro ko Makapisi ka vakalesuya tale na qaravi ni Kalou ko Jiova. Ena 129 BC/BCE sa veiliutaki ko Roma e Juta/Isireli, ka buli Eroti na Kalevu, kawa vaka Arapea –Edomite] ka vuki me lotu Jiu [Herod the Great] me kenai liuliu. A mai vakavinakataka ko Eroti na Vale ni Soro ena loma ni 46 na yabaki me yacova na nodratou mai qoroya oqo na tisaipeli nei Jisu. III. A kaya ko Jisu ni na vakarusai na vale ni soro oqo; a qai yaco ena 70 AD/ACE [eda kila ni a mate/tucake tale ko Jisu ena 33AD/ACE], ena ligadra ga na kai Roma. Sa tukuni nai talanoa oqo na parofisai nei Jisu:ena yaco na veika oqo, me vaka na rusa ni Vale ni Soro, ena qai tarava na nona mate, tucake tale kei na yalataki ni nona na lesu tale mai [Lesu Vakaru—Second Coming]. III. Na tikina 7-19, [wilika sara vakavinaka] sa kauwaitaka ko Jisu me vakasalataki iratou na tisaipeli ena veika sa raica rawa ni na qai yaco mai muri. Sa tukuna vakadodonu ka sega ni were ubiubi. Sa vakaroti iratou ni na yaco mai na Mesaia vakailasu, na yavavala ni veivanua: yaco na uneune, waluvu, cagilaba, viakana, dravudravua, veivaluvaluti, ka ra na vakararawataki ena vuku ni Tukutuku Vinaka. Ena yaco mai na veika rawarawa, dredre, gauna vinaka se gauna ca, veilawakitaki vakapolitiki, veivakalaboci vakaveiwekani kei na vuqa tale. IV. Sa yalataka ko Jisu vei iratou na Nona tisaipeli ni na tiko kei iratou, maroroi iratou ka na vakatakila na Nona Matanitu vei iratou meratou kila. [Eda sa na siqema ni duidui sara na matanitu era valataka tiko na qaqa vakaJiu ...Zealots or Patriot... e dua vei ira na tisaipeli nei Jisu, ko Saimoni na Gumatua...Simon the Zealot, raica na Maciu 10:4] me vaka e na gauna oqo ko

ira na meca ni vanua era na vakatoka me ‘terrorists’, ia ko ira nai taukei ni vanua ka valataka na tu galala era na kaya nira Zealots se patriots: oqo e duidui sara kei na mataqali veiliutaki e kauta mai ko Jisu. Ko iratou mada ga na tisaipeli eratou sega ni taura vinaka na mataqali veiliutaki oqo, ka vakavuna talega me soli Jisu kina ko Jutasa ni via kila se Mesaia vakacava ko Jisu? Ena solia na kaukauwa, na vuku, na vosa meratou lakova rawa kina na veisala duidui, kei na gauna ni veivala kei na ca. Mai muri ga, sa yalataka ko Jisu ni na Lesu tale mai ena kaukauwa kei na lagilagi me vakabulai iratou. Sa talei dina na Nona veimaroroi ka ni kila vinaka se wilika yadua na drau ni uludratou; ke ma ni yaco na mate e vuravura, sa dei tu na Nona tikovata kei iratou, meratou yalodei ka kua ni rere se taqaya. IV. Nai vakasala kei na vosa ni yalayala oqo sa baleti keda talega sa vakabauta. Meda vakadeitaka ga na noda vakabauta, ka waraka tikoga ni na Lesu tale mai na Turaga ko Jisu ena Nona gauna ga na Kalou! E sega ni dua na tamata e kila, se ko Jisu, ia na Kalou duadua ga e kila ka vakatau Vua na gauna ni Lesu mai nei Jisu. [Meda qarauni ira sara era kailavaka tiko ‘sa kaya na Kalou me’u kaya vei kemuni’ ni na lesu mai na Turaga ena dua na gauna era sa yalataka ka kacivaka. E so tale era kaya tiko nida sa tiko enai ortioti ni gauna, segai! Oqori talega na vakasama ena gauna nei Paula –raica nai vakamacala ni II Cesolonaika e cake. Sa nodai tavi ga meda vakavakarau tiko ena masu, wili Vola Tabu, cakacaka tiko ka loloma tiko ena veisiga...me kua sara na moce tiko ka vakasavuliga...qarava tikoga na Kalou sa mai bulataka ko Jisu ena veisiga. E na vinaka mo wilika na Taro VII: Na mate kei na Bula sa bera mai: Mai nai Vola ni Sere ni Lotu Wesele tabana 441 se sere lalai 265. Ke tiko eso nai tukutuku ena veimatalotu ko lewena, me raici ka veitalanoataki talega].

3. *Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegetis]:* A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31. C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu. Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature]. K. Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa. L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu, mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M. Na kena i otioti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso?

N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e

vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo